

Безена І.М.

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

ГУМАНІСТИЧНІ ВИМІРИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНУ У МИРНИЙ ТА ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОДИ: СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКА

Євроінтеграційний перспективи й стратегії розвитку України, реформи публічного простору на регіональному/місцевому рівні вже окреслили нагальність поступу в ході реформи децентралізації й демократизації влади, перезавантаження повноважень й посилення персональної відповідальності за ефективність управління гуманістичним розвитком регіону. Сьогодні в Україні наповнюються новим змістом інституційна спроможність регіональної/місцевої влади в розбудові механізмів управління сталим розвитком території, підвищення ефективності соціальної й комунальної інфраструктури, які якісно задовольнятимуть життєві потреби громадян.

Наразі, основною організаційно-управлінською мотивацією до консолідації зусиль державної влади, місцевого самоврядування та громадян постають сучасні ключові регіональні виклики – вибудовування демократичних основ направлених на підвищення: ефективності інституційної спроможності місцевої самоорганізації, якісних показників стандартів життя та надання адміністративних послуг, поглиблення стратегії вирішення спільних соціально-економічних проблем території, ефективне формування інвестиційної привабливості середовища громади, забезпечення дотримання прав людини на комфортне суспільне середовище тощо.

Наші наукові розвідки окреслили ризики попереднього періоду розвитку (до початку реформи), коли на певному етапі стратегії розвитку регіонів України відбувалися процеси нівелювання основ місцевого самоврядування та не визнавалося особливе й суспільне значення організації громадян для сприяння ефективному розвитку інфраструктури громади. Але тепер, децентралізація влади надала й створила всі можливості для кардинального перерозподілу сфер відповідальності, розвитку самостійної спроможності громади і розмежування повноважень органів державної влади та інституційної спроможності місцевого самоврядування. Адже через якість діяльності системи державного управління забезпечується основна функція щодо формування суспільного середовища сприятливого для розвитку і життя людини, її права і свободи, яка є основною цінністю нашого демократичного суспільства.

До числа гуманітарних вимірів сучасного розвитку регіону відносимо широкий простір громади: інфраструктура, яка забезпечує умови людського розвитку та створює платформу можливостей для громадян: в освітній галузі – задоволення освітніх потреб дітей та дорослих; в культурній галузі – сприяння всебічному розвитку особистості та формування толерантного суспільного середовища; в медичній галузі – створення умов для відновлення здоров'я та якісної діагностики здоров'язберігаючого простору; в правоохоронній галузі – забезпечення правопорядку і безпеки в регіоні; у галузі соціального забезпечення – створення умов для підтримки соціально-вразливої категорії громадян та створення умов для рівного доступу до соціальних благ; тощо.

У дослідженні розглядаються гуманістичні виміри в мирний та особливий періоди.

Ключові слова: людський розвиток, інституційна спроможність, залученість громадян, ефективна інфраструктура.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні стратегії й пріоритети розвитку України, послідовні заходи з реформи публічного простору регіонального/місцевого рівнів, нові механізми демократизації суспільного середовища, поєднання організаційно-управлінської діяльності в соціально-економічній сфері держави в умовах особливого періоду (військового стану та війни із

агресором), вже по особливому окреслили нагальність процедур децентралізації й демократизації влади, перезавантаження повноважень, персональної відповідальності за ефективність роботи в контекстах гуманістичних вимірів території. Осмислюючи окреслене, ми вже сьогодні відмічаємо, що регіональна влада освоїла нові змістові інституційні важелі, які визначають спроможності

реалізовувати стратегії у сталому розвитку території, підвищенні ефективності соціальної й комунальної інфраструктури, які задовольняють життєві потреби громадян та сприяють людському розвитку.

Наразі, ключовою ознакою ефективної організаційно-управлінської мотивації постають кроки з налагодження конструктивного середовища для консолідації зусиль державної влади, місцевого самоврядування та громадян, які є визначальними у взаємній довірі та залученості до процедур розвитку. Але в той же час, відзначаємо, що постають ключові регіональні виклики особливого періоду з протидії воєнним загрозам – нові чинники для трансформації управлінської діяльності особливий період та розвиток й розбудовування демократичних основ підвищення ефективності розвитку територіальних громад. Не заперечно, що життя і розвиток людини має відбуватися у будь-яких реальних умовах: мирного чи особливого періоду, але відкласти людський розвиток або призупинити його не можна.

На наш погляд, по особливому актуалізується проблема з розвитку інституційної спроможності місцевої самоорганізації, яка направляє на ключові індикатори антикризової територіальної цілісності країни та територій. В той же час відзначаємо, що від якісних показників й інструментів реалізації соціальних стандартів життя цивільного населення, стратегії подолання спільних соціально-економічних проблем громади й поєднання прагнень жителів та суб'єктів господарювання на створення стійкого супротиву агресору: активні волонтерські заходи із підтримки Збройних Сил України (далі – ЗСУ), гуманітарної підтримки/допомоги внутрішньо-переміщених осіб та місцевого населення, сприяння розвитку місцевого виробництва, створення нових робочих місць й своєчасності сплати соціальних внесків та податків, проведення активних безпекових заходів на території, активні комунікативні процеси, які направлено на посилення позицій громадської єдності, згуртованості і досягнення перемоги тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена наукова проблема дослідження частково знайшла поклики для узагальнення окремих елементів гуманістичних вимірів в системі державного управління мирного періоду: Бакуненко В.Д., Башкатов В.М., Бородін Є.І., Квітка С.І., Тарасенко Т.М., Куйбіда В.С., Негода В.А., Толкованов В.В., Шевченко О.В., Романова В.В., Жаліло Я.А., Роман В.Д. та ін.. Проблема антикризової управлінської діяльності в особливий період знаходить певні синергії,

але в той же час більшість регіональних проблем механізмів управлінської діяльності знаходяться за дослідницьким поглядом.

Формування цілей статті. Центральною науковою канвою є дослідження гуманістичних вимірів в системі державного управління регіону у мирний та особливий періоди, часи сталого розвитку й ситуаціях нестійкого становища, зорієнтованого на створення умов для розвитку людини.

Виклад основного матеріалу. Людина та демократична публічна влада є найвагомішими елементами сучасної цивілізованої держави, яка залишаються в партнерському колі суб'єктних взаємовідносин направлених на гуманістичні стратегії формування сприятливих умов для сталого розвитку громадян і суспільного середовища комфортного для життя. Ключовим в даному аспекті постає питання гуманітарного благополуччя в контекстах переходу з формату мирного на особливий період розвитку громад регіону. Адже людський вимір державної політики й управління має зберігатися через концепти надання гуманістичного спрямування, здійснення в інтересах людини, суспільства, а також розуміння найвищої національної цінності людини, поваги її гідності, права на життя тощо. Крім того, центром гуманістичного розвитку особистості є вільний розвиток і створення особливих умов для реалізації здібностей, визнанні державою потреби у забезпеченні всіх прав людини і громадянина, індикатори, які стають ключовим критерієм ефективності суспільної системи щодо рівності і доступності до державних послуг й інституцій.

В свою чергу концепція безпеки людини базується на трьох ключових елементах – «свободи від страху» (freedom from fear), «свободи від нужди» (freedom from want) та поваги до людської гідності (human dignity). Вказаний підхід співзвучний із комплексним/всеохоплюючим підходом до безпеки (comprehensive security), що декларується ОБСЄ та складається з воєнно-політичного (politico-military), економіко-довкільного (economic & environmental) та «людського» (human) вимірів [1].

Гуманістичні основи державної політики реалізуються через наступні чинники організаційно-управлінської діяльності: по-перше, демократичні форми управління, які передбачають залученість громадян та можливості їх впливати на організаційні процедури формування/вироблення та контролю реалізації державної політики в регіоні або на місцевому рівні; по-друге, основною ціллю й змістом регіональної державної політики

й управління є задоволення суспільних потреб громадян, їх інтересів, підвищення добробуту та умов життя; по-третє, культивування демократичних основ державної політики й управління через важелі відкритості/прозорості, усунення авторитарного і примусового характеру управління [2, с. 100]. У окреслених контекстах аналіз людського виміру державної політики на регіональному рівні буде неповним, якщо не відмітимо, що особливе значення мають зусилля органів влади направлені на реалізацію наступних завдань: об'єднання і консолідація громадян/суспільства на основах державної ідеології; узгодження інтересів людини, суспільства та упередження проявів конфронтації; розвиток потенціалів суспільства на основі гуманітарних чинників; створення комфортних умов для виявлення/розвитку/поглиблення творчих здібностей особистості. Тому в окреслених контекстах особливої ваги набуває питання балансу між політикою та мораллю, історичного досвіду й національної свідомості, демократичних норм суспільства та ефективної діяльності посадових осіб органів влади, бізнесових інтересів і соціальної відповідальності та підприємницької доброчесності суб'єктів господарювання тощо.

Українським національним законодавством чітко окреслено, що регіональний рівень публічної влади є першоосновою ефективної діяльності комунікації з громадянами, яка представлена структурними підрозділами центральних органів державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (далі – ОМС). Наші наукові розвідки окреслили внутрішні та зовнішні ризики демократичного розвитку гуманістичних вимірів у різні часи: мирний та особливий періоди. Адже були часи коли до початку децентралізаційної реформи, проводилася організаційно-управлінська політика, яка на певному етапі вибудовування стратегії регіонального розвитку відбувалися адміністративні процеси без врахування інтересів, позиції, цілей та власного бачення від органів місцевого самоврядування й громадських інституцій щодо ефективного розвитку місцевої інфраструктури громади. Починаючи з 2016 року почався перелом окресленої тенденції в контексті перерозподілу повноважень, передачі ресурсів для сталого розвитку громади розширення демократичних процесів із залученням громади. Зрештою через якість публічної діяльності органів державного управління регіону забезпечується основна людино-орієнтована функція щодо розбудови суспільного середовища, яке сприятливе

для індивідуального розвитку й комфортного життя людини, яка є основною цінністю нашого демократичного суспільства та практики реалізації її прав і свобод.

Останніми роками в ході публічної реформи за основу беруться регіональні стратегії розвитку місцевих громад та органів влади наступними напрямками: 1)ефективне партнерство з громадянами, допомога в активній самоорганізації; 2)запровадження ефективного громадського консультування із стратегій розвитку громади та її соціально-значимої інфраструктури; 3)активна антикризова регіональна політика (мирний та особливий періоди); 4)реалізація механізмів відповідальності, відкритості й прозорості процедур державного регулювання процесів тощо. З окресленого питання Юрген Хабермас (Jürgen Habermas) відмічає, що для більшої «ефективності публічного управління як засобу впливу демократичних суспільств на самих себе» й «моральні світогляди ефективно обмежують волю тоді ..., коли вони укорінені в етичне саморозуміння, скріплюючого турботу про власне благополуччя із зацікавленістю у справедливості» [3, с. 114].

Наразі значно підвищено увагу розвитку регіональної інфраструктури, яка кардинально впливає на людський розвиток та життєвий рівень відповідно до європейських стандартів. Відповідно до основних принципів формування сталих стратегій розвитку регіонів постають наступні індикатори/алгоритми: 1)послідовне та системне дотримання основ місцевої демократії; 2)дотримання принципів і стратегій розвитку регіону; 3)багаторанний аналіз ситуації, потенціалів/ресурсів та потреби для сталого розвитку; 4)прозора процедура розробки регіональної програми розвитку, пошуку джерел інвестування та залучення грантів для сталого розвитку; 5)розподіл функціональних повноважень/відповідальності за реалізацію соціальних програм; 6)ефективне вирішення місцевих проблем життєдіяльності громади; 7)відкритість та прозорість управлінсько-організаційної діяльності суб'єктів регіону; 8)поєднання мирних/військових функцій управління направлених на згуртування громадян, бізнесу та суспільних інституцій навколо питання організації супротиву агресору, створення умов для безпеки внутрішніх територій громади тощо.

Наші розвідки підтверджують думку щодо числа гуманітарних вимірів сучасного розвитку регіону через широкий суспільний простір громади, який має впливи на організаційно-управлінські дії в мирний та особливий періоди в контексті

ефективності внутрішньої соціально значимої інфраструктури, яка забезпечує умови для людського розвитку та створює платформу можливостей для громадян: *по-перше*, освітня галузь – задоволення освітніх потреб дітей та дорослих; *по-друге*, культурна галузь – сприяння всебічному розвитку особистості та формування толерантного суспільного середовища; *по-третьє*, медична галузь – створення умов для відновлення здоров'я та якісної діагностики здоров'язберігаючого простору; *по-четверте*, спортивна галузь – створення умов для фізичного розвитку особистості та проведення змагальних заходів; *по-п'яте*, торгівельно-побутова галузь – надання послуг у різних індивідуальних запитах громадян щодо розбудови власного побутового простору; *по-шосте*, правоохоронна галузь – забезпечення правопорядку і безпеки в регіоні; *по-сьоме*, соціальне забезпечення – створення умов для підтримки соціально-вразливої категорії громадян та створення умов для рівного доступу до соціальних благ; *по-восьме*, землевпорядна та аграрна галузь – оподаткування, розвиток середнього і малого бізнесу, продовольча безпека регіону та поставки гуманітарної допомоги іншим вразливим територіям й ЗСУ; тощо. З усіх окреслених аспектів регіональна влада має вибудовувати комфортний суспільний простір для сталого людського розвитку та застосовувати напрацювання ефективних практик місцевого рівня: програми відбудови територій після війни й бойових дій, нового будівництва, реконструкції та перепланування будівель житлового фонду, закладів освіти, культури, медицини, спорту, розвиток автошляхів та благоустрій місцевих територій [3; 4; 5].

В окресленому контексті була задекларована європейська концепція «human security», яка 17 січня 2020 р. Радою національної безпеки і оборони розглянута в проекті Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». В числі загальнодержавних документів із стратегічного планування мають відображатися основні Стратегії та пріоритети людського розвитку, стратегії воєнної безпеки, стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу, стратегії економічної, екологічної, інформаційної безпеки, стратегії кібербезпеки, національна розвідувальна програма, стратегії з питань зовнішньополітичної безпеки, стратегії з питань державної безпеки, контррозвідки і боротьби з тероризмом тощо. Потрібно відзначити, що Стратегія національної безпеки була прийнята у час екзистенційної

загрози українській державності та несе на собі чіткий відбиток такої специфіки в мирні й особливі періоди. Розуміючи, що така загроза не минулася, тому підготовленість держави до реагування на неї, слід розглянути розширенням ключової складової безпеки людини у національних інструментах стратегічного планування [6].

Як свідчать практики публічної діяльності Дніпропетровського регіону, спільні зусилля регіональних влад (державної та самоврядування на обласному, міському, сільському рівнях) дають вже сьогодні позитивні наслідки, у формі вирішення проблем місцевого розвитку соціальної та комунальної інфраструктури, створення сталих передумов та ресурсів для людського розвитку жителів громад, вибудовування нових стратегій місцевих програм та поєднання їх із проблемами забезпечення регіональної безпеки у мирний та особливий періоди, організації поставок гуманітарної допомоги ЗСУ та цивільним громадянам, які її потребують, створення комфортних умов для внутрішньо переміщених осіб, виплати соціальних допомог, бюджетування всіх програм розвитку громади, тощо.

Повертаючи увагу до питання діяльності державного управління в умовах особливого періоду відмічаємо найвразливіші напрями діяльності публічної влади й суспільства регіону, на які мають концентруватися зусилля: війна і бойові дії ворога; безперебійна робота (техногенні аварії) на об'єктах критичної інфраструктури; підривна діяльність ворожих диверсійних груп; волонтерство, яке направлено на об'єднання зусиль з матеріальної підтримки ЗСУ та внутрішньо-переміщених осіб; надання гуманітарної допомоги громадянам на тимчасово окупованих територіях; організована евакуація мирних громадян з гарячих точок війни; долучення громадян до протидії гібридних інформаційних каналів ворога (перешкоджання поширенню неправдивої і токсичної ворожої інформації через цифрові мережі, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед громадян тощо). Всі вищевказані зусилля будуть зміцнювати рівень довіри до влади та розвиватимуть єдність українського народу в стані війни та стимулюватимуть досягненню перемоги над ворогом й відбудові соціально-економічного простору регіонів у післявоєнні часи.

Вже сьогодні можна відзначити, що позитивним досвідом організаційно-управлінської діяльності органів регіональної/місцевої влади постала ефективна робота з розбудови структури/мережі територіальної оборони, яка є особливою ланкою/

сферою по захисту та допомогі в системі оборони громади через: охорону громадського правопорядку; організацію безпеки важливих об'єктів критичної інфраструктури та внутрішніх мережевих комунікацій; професійну організацію послідовної/системної роботи по боротьбі із диверсійно-розвідувальними групами ворога; організаційні заходи із радіаційного, біологічного та хімічного захисту цивільного населення й військовослужбовців на території тощо [7; 8; 9]. Отже, вже вище окреслені організаційно-управлінські стратегії сьогодні дають позитивні й ефективні чинники/умови для загального об'єднання цивільного і військового секторів з організації захисту територій та збереження суверенітету української держави, збереження/поглиблення умов для ствердження демократичних цінностей та розбудови сталих, відкритих й інституційно самодостатніх регіонів і їх органів публічної влади.

В той же час, сьогодні в умовах особливого періоду (військового стану) постають питання щодо певного обмеження прав і свобод людини, які пов'язані: із обмежувальними можливостями розповсюдження інформації щодо окремих епізодів життя (розміщення відомостей про надзвичайні ситуації в реальному часі (обстріли, пошкодження тощо) та розповсюдження за змістом токсичної інформації (панічної, пропагандистської й ворожої тощо); фото/відео-фіксації в місцях критичної інфраструктури території та військових об'єктів; можливостями висловлювати власну думку з приводу окремих подій та

оцінки діяльності публічної влади; дотримання загальних правил військового періоду у поведінці та свободі пересування (комендантська година, користування громадським транспортом, користування певними видами адміністративних послуг тощо) та інші [10, с. 173].

Висновки. За результатами дослідження, відмічаємо, що демократизація змісту роботи регіональних органів влади та процедури децентралізації вже окреслили нові стратегії розвитку територій: гнучкість діяльності державного управління й громадських інституцій в умовах мирного та особливого періоду (війни, нових завдань для інституцій, стратегічне партнерство направлене на перемогу в ході війни, відновлення суверенності та територіальної цілісності); нові реалії гуманітарного простору для людського розвитку, які відмінні від мирного/особливого періодів; створено нові майданчики для соціальних інституцій громади у визначенні стратегії партнерства в умовах війни та виконання функцій з розвитку освіти та інших суспільних галузей; регіональна влада у партнерстві з суспільними інституціями стали реальними регуляторами стратегічних, організаційних, фінансових і матеріальних ресурсів для об'єднання зусиль повноважень мирного/особливого періодів; ефективність регіональної діяльності є ключовим індикатором рівня підтримки ЗСУ, територіальної оборони та внутрішньо-переміщених громадян й стабілізації умов для розвитку (соціально-економічного, інфраструктурного, особистісного).

Список літератури:

1. WHAT IS HUMAN SECURITY. United Nations Trust Fund for Human Security. URL: <https://www.un.org/humansecurity/what-is-human-security/>
2. Бородін Є.І. Безена І.М. Марк Е. Генсон про шляхи демократизації та децентралізації публічних інституцій держави. Публічне управління та митне адміністрування. Науковий збірник. Дніпропетровськ. 2019, № 3 (22). 290 с.
3. Хабермас Ю. Постнациональная констелляция и будущее демократии [Die Postnationale Konstellation und die Zukunft der Demokratie] aus: Habermas, Jürgen. Die Postnationale Konstellation. Politische Essays. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998. S. 91-163. URL: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/39/09.pdf>
4. Децентралізація дає можливості - Дніпропетровська область: формула успіху. Сайт Дніпропетровського ЦРМС. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0562>
5. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект. Колективна монографія. За ред. Е. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.Птухи НАН України. 2015. 356 с.
6. РНБО розглянула проект Стратегії національної безпеки України. Сайт Президента України.. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rnbo-rozglyanula-proekt-strategiyi-nacionalnoyi-bezpeki-ukra-59321>
7. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. Наукова доповідь. Авторі-упорядники: Шевченко О, Романюк В., Жаліло Я. та ін. За наук. ред. Я. Жаліло. Київ: НІСД. 2020. 153 с.
8. Про основи національного спротиву. Закон України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
9. Роман В.Д. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу. Демократичне врядування. Київ. 2013. Випуск 12. С. 1-10.

10. Безена І. Демократизація діяльності регіональної влади у стратегіях розвитку освітньої галузі. Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín «Věda a perspektivy» je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR: E 24142. № 4(11) 2022. str. 232. URL; <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/1425>

Bezena I.M. HUMANISTIC DIMENSIONS IN THE SYSTEM OF REGIONAL LEVEL GOVERNMENT IN A PEACEFUL AND SPECIAL PERIOD: STRATEGIES AND PRACTICE: STRATEGIES AND PRACTICES

European integration prospects and development strategies of Ukraine, public space reforms at the regional / local level have already outlined the urgency of progress in the reform of decentralization and democratization of power, reshuffling and strengthening personal responsibility for effective management of humanistic development in the region. Today in Ukraine the institutional capacity of regional / local authorities in developing mechanisms for managing sustainable development of the territory, increasing the efficiency of social and communal infrastructure that will qualitatively meet the living needs of citizens is being filled with new content.

Currently, the main organizational and managerial motivation to consolidate the efforts of state government, local authorities and citizens are modern key regional challenges which are building democratic foundations to improve the effectiveness of institutional capacity of local self-organization, quality of living standards and administrative services, deepening strategy in economic problems of the territory, effective formation of investment attractiveness of the community, ensuring respect for human rights to a comfortable social environment, etc.

Our scientific research outlined the risks of the previous period of development (before the decentralization reform), when at a certain stage of the development strategy of Ukraine's regions there were processes of leveling the foundations of local self-government and not recognizing the special and social importance of citizens' organizations. But now, the decentralization of power has provided and created all the opportunities for a radical redistribution of responsibilities, the development of independent capacity of the community and the separation of powers of public authorities and institutional capacity of local government. After all, the quality of public administration provides the main function for the formation of a social environment conducive to human development and life, human rights and freedoms – all these are the core value of our democratic society.

Among the humanitarian dimensions of modern development of the region we include a wide community space, that is infrastructure which provides conditions for human development and creates a platform of opportunities for citizens: in the field of education, we assume meeting the educational needs of children and adults; in the cultural field, we suggest promoting the comprehensive development of the individual and the formation of a tolerant social environment; in the medical field, we expect conditions for restoring health and quality diagnostics of health-preserving space to be created; in the field of law enforcement, we consider ensuring law and order as well as security in the region; in the field of social security, we mean creating conditions to support socially vulnerable citizens and creating conditions for equal access to social benefits, etc.

The study examines the humanistic dimensions in peaceful and special periods.

Key words: human development, institutional capacity, citizen involvement, efficient infrastructure.